

امنیت انتظامی و سند چشم انداز ۱۴۰۴

حسین وفادار^۱

رضا ریسی و انانی^۲

تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۲/۳

تاریخ وصول: ۹۰/۷/۱۴

چکیده

امنیت انتظامی، ایجاد و گسترش حالتی است که در آن منافع و ارزش های حیاتی جامعه در برابر تهدیدهای موجود حفظ و تأمین می گردند.

هدف این مطالعه بررسی جایگاه امنیت انتظامی از طریق تبیین مقوله های امنیتی و تعیین اولویت های ناجا در تأمین نظم و امنیت اجتماعی برای تحقق اهداف راهبردی کشور در سند چشم انداز ۱۴۰۴ است بنابراین دو سؤال اصلی برای جهت دهی پژوهش طرح گردید:

۱- مقوله های امنیت انتظامی در تحقق اهداف سند چشم انداز ۱۴۰۴ چیست؟

۲- اولویت های ناجا در تحقق اهداف سند چشم انداز کدامند؟

تحقیق از نوع توصیفی تحلیلی است و نظر خبرگان با روش دلفی جمع آوری و به وسیله روش AHP^۳ تجزیه و تحلیل شده است.

نتایج حاکی است: الف- امنیت انتظامی به عنوان بخشی از امنیت داخلی در ابعاد امنیت انسانی، فردی و جمعی قابل تفسیر است و هر آنچه در حوزه این ابعاد، تأمین کننده امنیت آحاد جامعه باشد از ضرورت های تحقق اهداف سند چشم انداز خواهد بود و می تواند وظیفه و مأموریت اصلی نیروی انتظامی را در جامعه تعریف کند؛

۱- عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی و دکتری مدیریت دولتی

۲- عضو هیئت علمی پژوهشی سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا

ب- مهم‌ترین اولویت ناجا در تحقق اهداف سند چشم انداز تولید، حفظ و توسعه ابعاد امنیت انتظامی از طریق شناسایی شاخص‌های مرتبط با این ابعاد است و به منظور ایجاد بسترهای امن برای فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه نیازمند بهره‌گیری از کارکردهای جدید حرفه پلیسی است.

واژگان کلیدی: امنیت، نیروی انتظامی، سند چشم انداز ۱۴۰۴.

مقدمه

در جهان امروز با وجود فرسایش حاکمیت دولت و افزایش روز افزون نفوذ بازیگران فرو ملی و فراملی هنوز هم حکومت‌ها به طور خودآگاهانه مسئولیت اصلی تأمین امنیت شهروندان خود را بر عهده داشته و هر کدام دارای واحدهای اداری مجزا با اهداف، ساختارها و فرایندهای متفاوت جهت اجرای قوانین جزایی هستند (ماندل، ۱۳۷۷، ص ۵۶). با گسترش دولت‌های تازه استقلال یافته در جهان سوم و تغییر و تحول موضوع‌ها و مباحث امنیتی از حوزه‌های داخلی مثل انقلاب‌ها و شورش‌های داخلی تا حوزه‌های بین‌المللی مانند محیط زیست، نگاه به امنیت متحول شد و توجه به این مفهوم، به عنوان حوزه مستقل تحلیلی، تهدیدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی را در برداشت که در کنار تهدید نظامی جایگاه مناسبی پیدا می‌کرد (زندى، ۱۳۸۷، ص ۱۰). از سویی سطوح امنیت از بعد نظامی متحول شده و تلاش‌هایی در مورد شناسایی انواع امنیت صورت گرفته است که طی آن مراجع امنیتی جدید مانند امنیت انتظامی ظهور یافته و جایگاه دولت را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهند.

امنیت انتظامی، ایجاد، حفظ و گسترش حالتی است که در آن منافع و ارزش‌های موجود در سطحی از کشور و نظام در برابر برخی از تهدیدها و چالش‌های متوجه آن سطح، حفظ و تأمین می‌گردد و برای پلیس مشخص می‌سازد کدام یک از اولویت‌ها در چه سطحی از تهدیدها، می‌تواند امنیت درون کشور را با مخاطره روبه رو کند.

سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران سندی راهبردی و دراز مدت برای توسعه و امنیت پایدار کشور است در این سند، عدالت اجتماعی، حفظ کرامت و حقوق

انسان‌ها، امنیت اجتماعی و قضایی به عنوان ویژگی‌های جامعه مطرح شده است و در بخش دیگر آن برخورداری از سلامت، رفاه و امنیت قضایی، تأمین اجتماعی کارآمد... نهاد مستحکم خانواده و دوری از فقر، فساد و تبعیض» اشاره شده است. بنابراین در سند چشم انداز مهم‌ترین اشکال قدرت سخت در حوزه داخلی، تحت عناوین امنیت اجتماعی و قضایی است و از مفاد آن می‌توان نتیجه گرفت دسترسی به امنیت ایجابی هدف اصلی چشم انداز می‌باشد بنابراین تولید قدرت از طریق کاهش و رفع آسیب‌های اجتماعی مهم‌ترین سیاست امنیتی سند قلمداد می‌شود که با شناسایی مقوله‌های امنیت نظامی تحقق می‌یابد.

در این نوشتار سعی بر آن است که مقوله‌های امنیت نظامی احصا و اولویت‌های نیروی نظامی در تحقق اهداف سند چشم انداز مشخص گردند پس دو سؤال اصلی مطرح می‌شود:

۱- مقوله‌های امنیت نظامی در تحقق اهداف سند چشم انداز ۱۴۰۴ کدامند؟

۲- اولویت‌های نیروی نظامی در تحقق اهداف سند چشم انداز درست است؟

مروری بر مباحث نظری

نظم، انتظام و امنیت

امنیت از جمله مفاهیم پیچیده‌ای است که ارائه تعریف واحدی از آن به سادگی میسر نمی‌باشد و بیش از آنکه مقوله‌ای قابل تعریف باشد پدیده‌ای ادراکی و احساسی است در تعریف لغوی آن محافظت در مقابل خطر، احساس ایمنی و رهایی از تردید ذکر شده است (بوزان، ۱۳۷۸، ص ۵۲). امنیت یک مفهوم چند وجهی است و به همین جهت درباره معنای آن اختلاف نظر زیادی وجود دارد. تعاریف مندرج در فرهنگ‌های لغت درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی «احساس آزادی از ترس» یا «احساس ایمنی» که ناظر بر امنیت مادی و روانی است تأکید دارند (ماندل، ۱۳۷۷، ص ۴۳). بنابراین واژه امنیت از نظر لغوی به معنای (ایمن شدن، در امان بودن) و از نظر اصطلاحی عبارت است از: اطمینان خاطر که

براساس آن افراد در جامعه‌ای که زندگی می‌کنند نسبت به حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود بیم و هراسی نداشته باشند.

نظم و امنیت، لازم و ملزوم یکدیگرند جامعه بدون نظم اجتماعی فاقد امنیت است و فقدان امنیت نشانگر بی‌نظمی اجتماعی است براساس نظریه‌های فروم، هابز، لاک نیچه و الستر نظم و امنیت اجتماعی به مثابه دو روی یک سکه دارای مسائلی متناسب با یکدیگرند (امیری، ۱۳۸۷، ص ۸۹).

به نظم قرار دادن یعنی مرتب کردن یا در معنای دیگر مجموعه‌ای از مردم که به روال مخصوص قرار گیرند و در معنای توصیفی آن قرار گرفتن افراد و اشیا در جایگاه ویژه خودشان نسبت به یکدیگر.

انتظام از واژه نظم گرفته می‌شود و به معنای فعل چیدن و قرار دادن اجزا در یک روش خاص است (کلهر، ۱۳۸۸، ص ۸۶) و گفته شده که قرار دادن مرواریدها و امثال آنها در یک ترتیب خاص و مرتب کردن آنها، به معنای انتظام است.

ابعاد امنیت

ابعاد نظامی، اقتصادی، منابع / محیطی و سیاسی / فرهنگی ابعاد چهارگانه اصلی امنیت را تشکیل می‌دهند. هر بعد دارای وجوه سنتی و غیر سنتی است و ابعاد مزبور از راه‌های گوناگون چنان به یکدیگر مربوط هستند که از لحاظ مفهومی به سختی می‌توان آنها را جدا کرد (ماندل، ۱۳۷۷، ص ۷۱).

امنیت داخلی

امنیت داخلی نوعی از امنیت است که مانند امنیت ملی دارای مرجعیت بوده و وضعیت اجتماعی را شامل می‌شود که شهروندان و ساکنان یک کشور قادر به بهره‌گیری از قانون در زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی خود بدون فشارهای منفی باشند. فشارهای منفی شامل جرایم اجتماعی و نظامی مثل: خشونت، تروریسم، شورش‌های شهری و مهاجرت است (ویکی پدیا، ۲۰۰۹، ص ۵).

این نوع امنیت به نوعی وجه داخلی مفهوم امنیت ملی است و بر همین اساس، مرجع آن نیز دولت است.

امنیت عمومی به عنوان بخشی از امنیت داخلی وظیفه حکومت در حفاظت از شهروندان، سازمان‌ها و نهادها علیه تهدیدها است تا روال بهینه و مصونیت اجتماعی شان تضمین گردد. این مفهوم مبارزه با مسائلی مانند: جرایم سازمان یافته، بیماری شایع، اتفاق‌های جدی، مصایب زیست محیطی، توقف خدمات اجتماعی و رفاهی که باعث اختلال در نظم و آرامش عمومی می‌شود، را شامل می‌گردد (جاکوب، ۲۰۰۹، ص ۱۱).

امنیت انتظامی

امنیت انتظامی مفهومی است که از دو واژه امنیت به معنای سلبی آن یعنی «عدم تهدید منافع حیاتی و ارزش‌های یک واحد سیاسی» و انتظام به معنای «ساماندهی یک محیط و تنظیم عوامل و مقررات در یک جامعه یا محیط در تعامل میان دولت و مردم» ترکیب می‌گردد. امنیت انتظامی در یک جامعه از یک سو از امنیت افراد جامعه ناشی می‌شود و از سوی دیگر از وجود یک سیستم و سامانه نظم ده در جامعه ریشه می‌گیرد.

بنابراین امنیت فردی و انسانی، در امنیت انتظامی جایگاه خاصی خواهد داشت و ویژگی‌های امنیت انسانی و فردی تفسیر کننده شاخص‌های امنیت انتظامی خواهد بود و چون متولی اصلی امنیت انتظامی، پلیس هر کشور است بر این مبنا، آنچه می‌تواند در حوزه امنیت فردی و انسانی تأمین کننده امنیت آحاد اجتماع باشد، می‌تواند وظیفه و مأموریت‌های اصلی و عمده پلیس و نیروی انتظامی را در سطح جامعه تعریف کند.

پس امنیت انتظامی از یک سو هر آنچه را که به نظم و انتظام مربوط می‌شود را شامل شده و از سوی دیگر آنچه را که به نحوی به امنیت افراد و اجتماع باز می‌گردد، بخشی از آن خواهد شد. از آن لحاظ این مفهوم دست کم دو مقوله امنیت فردی و جمعی را در خود جمع کرده و به هر کدام در سطحی از اجتماع و در چارچوب امنیت داخلی می‌پردازد (کلهر، ۱۳۸۸، ص ۱۰۱). از این جهت، امنیت انتظامی را باید مقوله‌ای دانست که بخش‌هایی از سطوح دیگر امنیت را در بر می‌گیرد.

مقوله‌های امنیتی در امنیت انتظامی

الف- امنیت انسانی

امنیت انسانی از مفاهیم نوظهور در مباحث امنیتی است. این مفهوم به معنی آزادی از ترس و احترام به کرامت انسانی برای مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی است. در این مفهوم اهمیت به افراد داده می‌شود و درعین حال هدف تنها قرار دادن فرد در کانون جهان بینی فکری نیست بلکه حفظ حداقل‌های زندگی و شأن آبرومندانه انسان با هر اندیشه و آرمانی است. به تعبیر نلسون ماندهلا «مردم عادی نیاز به فرصت ساده برای زندگی آبرومندانه، سرپناه مناسب و غذا برای خوردن، امکان مراقبت از فرزندان و زندگی محترمانه، آموزش مناسب برای تأمین مخارج شان، بهداشت و دسترسی به شغل دارند (زندگی، ۱۳۸۷، ص ۵۷۶)». امنیت انسانی دو جنبه عمده دارد: نخست ایمنی در برابر تهدیدهای همیشگی نظیر گرسنگی، بیماری و افسردگی و دوم معنای مراقبت در برابر اختلال‌های آسیب رسان و ناگهانی چه در منازل، محل کار یا در اجتماع (رز، ۲۰۰۶، ص ۸۹). امنیت انسانی در مراتب متفاوت خود، می‌تواند در شکل‌گیری مفهوم امنیت انتظامی نقشی ویژه داشته باشد.

ب- امنیت فردی

امنیت فردی مبین نگاه فردگرایانه به مفهوم امنیت است و کوشش دارد فرد را در محور امنیت قرار دهد. در این نگاه که عمدتاً از اصحاب قرار داد اجتماعی به عاریه گرفته شده، دولت شکل می‌گیرد تا امنیت فردی که در شرایط طبیعی قابل حصول نبوده، به دست آید بنابراین دولت باید ضامن امنیت فردی باشد (بوزان، ۱۳۸۷، ص ۷۴). در سطح امنیت فردی سه مقوله (امنیت جانی)، (امنیت مالی) و (امنیت روانی) مطرح می‌شود.

از مهم‌ترین اولویت‌های امنیت جانی می‌توان ضرب و جرح جزیی، ضرب و جرح‌های شدید، قطع عضو، قتل، تجاوز به عنف و تجاوز به کودکان، آدم ربایی و بچه دزدی، قاچاق زنان و کودکان، ناتوان سازی‌های جسمانی، آلوده سازی‌های بدنی، آسیب رسانی‌های بدنی را نام برد.

از اولویت‌های دیگر و در درجه بعد از اولویت جانی برای افراد و آحاد اجتماع، امنیت در حوزه مالی و اقتصادی است. طبیعی است که مردم پس از جان و امنیت جانی خود، بیش از هر چیز دیگری به مایملک خود می‌اندیشند.

از دیگر ابعاد امنیت فردی، امنیت روانی است. امنیت روانی به بخشی از حیات انسان در وضعیت فردی و جمعی باز می‌گردد که می‌تواند امنیت ابعاد دیگر را تحت تأثیر قرار دهد. در برخی آثار گفته شده است که امنیت روانی در برابر امنیت جسمانی یا در کنار آن قابل تعریف است. آنها امنیت جسمانی را معادل برآوردن نیازهای غذایی و سلامتی دانسته‌اند و امنیت روانی را معادل برآوردن نیازهای روحی مانند احساس تعلق، احساس امنیت و احساس محبت به یکدیگر بر شمرده‌اند (کلهر، ۱۳۸۸، ص ۱۰۸).

ج- امنیت اجتماعی

نوع دیگر امنیت، امنیت اجتماعی است. امنیت اجتماعی نسبت نزدیکی با مفاهیم نظم اجتماعی، هویت اجتماعی، همبستگی اجتماعی و در نهایت، اعتماد اجتماعی دارد. در این رابطه، جوامع زمانی از امنیت اجتماعی برخوردارند که هویت آنها مورد تهدید واقع نشود و بقای جامعه دچار مشکل نگردد (زند، ۱۳۸۶، ص ۱۷۵). در سطح امنیت اجتماعی نیز می‌توان از (امنیت جماعتی و گروهی)، (امنیت اقلیت‌ها و قومیت‌ها) و (امنیت حرکت‌های جمعی) نام برد.

مراد از امنیت جماعتی و گروهی بیش از هر چیز به نحوی امنیت بخشی از جامعه باز می‌گردد که دارای منافع و یا علایق مشترک در زمینه‌ای خاص هستند. هر گونه تزلزل در امنیت گروه‌های اجتماعی و جماعت‌های خاص و گروه‌های دارای خرده فرهنگ‌های تازه ظهور یافته، ممکن است به سرعت به کل تسری یافته و یک سامانه انتظام بخش را با بحران‌های غافلگیر کننده روبه رو کند.

موضوع اقلیت‌ها و قومیت‌ها از دیدگاه امنیت انتظامی هنوز از مباحث جدید در ایران است. شاید به دلیل عدم اصطکاک جدی میان اقلیت‌های دینی در ایران و یا حتی عدم برخورد‌های جدی میان قومیت‌ها به علت حضور و وجود فرهنگ غنی اسلامی و ایرانی در این مرز و بوم، با بحران‌های بسیار حادی در این زمینه روبه رو نشده‌ایم، ولی نمی‌توان از

عدم بروز آنها در آینده سخن گفت. موضوع اقلیت‌ها و قومیت‌ها و ایجاد امنیت و حفظ و توسعه این امنیت برای آنها از اهمیتی ویژه برخوردار است.

به طور طبیعی حرکت‌های جمعی ممکن است به صورت مسالمت آمیز و یا قهرآمیز بروز کند و در هر دو صورت، به نحوی امنیت انتظامی را دچار مشکل و یا حتی بحران ساخته و بسیاری از پیامدهای انتظامی را در پی خواهد داشت. حرکت‌های قهرآمیز، اغتشاش‌ها، آشوب‌ها و به صورت وسیع‌تر بحران‌ها نیز ممکن است مشکلات و چالش‌های جدی برای دست‌اندرکاران امور انتظامی در پی داشته باشد.

سند چشم انداز

سند چشم انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران سندی راهبردی و دراز مدت برای توسعه و امنیت پایدار کشور است و ماهیتی سیاست محور دارد. برخلاف قانون اساسی یک برنامه زمان بندی شده در سطح کلان برای تحقق اهداف آرمانی جمهوری اسلامی می‌باشد و لازم است سیاست‌های آن جزئی‌تر، عینی‌تر و قابل دسترسی‌تر از آرمان‌ها و اهداف کاملاً اساسی باشد (ره پیک، ۱۳۸۳، صص ۲۳۲-۲۱۸).

هرچند این اصل در مواردی از چشم انداز رعایت نشده، اما در برخی از بندهای مهم آن مانند محدود کردن هدف توسعه و قدرت به منطقه (آسیای جنوب غربی) قابل توجه است. همچنان‌که براساس اصول قانون اساسی، جمهوری اسلامی ایران از نظر آرمانی یک قدرت بین‌المللی مهم و برتر معرفی شده اما در چشم انداز بیست ساله، هدف غایی «کسب قدرت برتر منطقه‌ای» است.

چشم انداز در سطحی پایین‌تر از آرمان‌ها که به صورت گسترده به آمال‌گوناگون ملت اشاره می‌کند به برخی از حوزه‌های خاص تأکید و توجه اساسی داشته و موضوع‌هایی مانند: دانایی محوری، رشد توأم با عدالت، شفاف کردن یا تقویت هویت ملی و ... محورهای اصلی چشم انداز را تشکیل می‌دهند از نظر سند چشم انداز، قدرت جمهوری اسلامی ایران عمدتاً مبتنی بر منابع قدرت نرم خواهد بود. اقتصاد برتر، فناوری و دانایی، منابع انسانی برتر، سرمایه اجتماعی، پیوستگی مردم و حاکمیت، مهم‌ترین منابع قدرت

کشور تلقی شده‌اند. تحلیل این موضوع نشان می‌دهد وضع امنیتی آینده ناشی از اتخاذ سیاست‌های امنیتی معطوف به رویکردهای نرم و ایجابی است و در چگونگی نگاه به قدرت و منابع آن، توجه اساسی به ساخت‌های اجتماعی و درونی، همکاری در روابط منطقه‌ای و بین‌المللی، علایم رویکرد فوق‌محسوب می‌شوند. دسترسی به این اهداف به آسانی و با سرعت امکان‌پذیر نمی‌باشد و مدیریت سیاسی باید در فرایند برنامه‌های توسعه، سیاست‌های خود را به این رویکرد معطوف نماید.

از سوی دیگر، سند چشم‌انداز مهم‌ترین اشکال قدرت سخت در حوزه داخلی را تحت عناوین «امنیت اجتماعی و قضایی» و در حوزه خارجی با عبارت «سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه» به کار برده است و از مفاد آن می‌توان استنباط نمود دسترسی به امنیت ایجابی، هدف اصلی چشم‌انداز است و در تعبیر دیگر پایداری و امنیت کشور صرفاً دفع تهدیدهای خارجی نبوده بلکه ناشی از شکل‌گیری ساختارهای با ثبات، مشروعیت‌سازی، رضایت‌مندی، توسعه، پیشرفت و توان سیاست‌سازی داخلی است. بر این مبنای تولید قدرت از طریق کاهش و رفع آسیب‌های اجتماعی مهم‌ترین سیاست یا هدف امنیتی چشم‌انداز قلمداد می‌شود. این مطالب مبتنی بر اهمیت مبادی درونی امنیت است. و چون کنترل هر سامانه بر متغیرهای درونی خود بیش از عوامل بیرونی است بنابراین امنیت پایدار ریشه در درون هر سامانه دارد به این ترتیب تخصیص منابع در ساماندهی درون سامانه اولویت خواهد داشت و این به معنای نادیده گرفتن سهم کنترل عوامل خارج از سامانه نیست.

تحقق چشم‌انداز مستلزم وجود منابع کافی و عبور موفقیت‌آمیز از چالش‌ها و موانع پیش‌روی آن است. با توجه به بلندمدت بودن برنامه چشم‌انداز، منطقی است علاوه بر برنامه‌های کوتاه‌مدت (برنامه‌های پنج‌ساله) در مقاطع مناسب و با ملاحظه تغییر و تحولات محیطی، برنامه‌های تکمیلی نیز تهیه و اجرا شود تا به این وسیله شرایط غیرقابل پیش‌بینی در تحقق چشم‌انداز تعدیل گردد (در این مورد تجربه کشور مالزی چشمگیر است).

ویژگی‌های ژئوپولیتیکی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران، شرایط کاملاً ویژه‌ای از فرصت‌ها و تهدیدها را برای کشور ایجاد نموده است. این فضا باعث می‌شود بسیاری از

فرصت‌های مهم، در عین حال تهدیدهای جدی کشور نیز تلقی گردند؛ تهدیدها یا موانع محیطی همواره با توجه به درجه شدت آنها، می‌توانند موجب تأخیر جدی در تحقق چشم‌انداز باشند یا مانع تحقق برخی از اهداف چشم‌انداز گردند.

هدف اصلی سند چشم‌انداز یعنی «قدرت برتر منطقه» شدن، با موانع، چالش‌ها و تهدیدهای عمدی رقبا و دشمنان مواجه خواهد بود. صرف نظر از تمام تحولات بین‌المللی و منطقه‌ای، اعلام اهداف چشم‌انداز مبنی بر کسب برتری قدرت در منطقه، تهدید امنیتی از نگاه رقبا و دشمنان را تشدید می‌کند (تریف و دیگران، ۲۲۰، صص ۱۳۸۳-۲۱۷).

شرایط فعلی منطقه پیرامونی جمهوری اسلامی نیز حاکی از صحت چنین تحلیلی است. این چالش کاملاً جدی و اساسی است از این رو سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیرندگان کشور ضمن توجه به این مانع یا تهدید، باید در انتخاب‌های خود منافع اهداف چشم‌انداز و سایر منافع را مقایسه کنند؛ هدف دیگر سند چشم‌انداز، رسیدن به موقعیتی است که جمهوری اسلامی ایران در آن، با جهان خارج از خود دارای تعامل سازنده و مؤثر باشد. به عبارت دیگر مجموعه برنامه‌ها و رفتارهای کشور باید در جهتی قرار گیرد که جمهوری اسلامی در پایان مدت سند چشم‌انداز، بازیگر مؤثر بین‌المللی باشد.

بخش‌هایی از چشم‌انداز بیست ساله مسائل داخلی را مد نظر دارد. مطالب و عناوین متعددی از جمله: توسعه یافتگی، اتکا به اصول اخلاقی، ارزش‌های اسلامی، ملی، انقلابی، مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، حفظ آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت انسان‌ها، امنیت اجتماعی و قضایی، سهم برتر منابع انسانی، تولید علم و فناوری، سرمایه اجتماعی، داشتن سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی کارآمد، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، دوری از فقر، فساد و تبعیض، فعال، مسئولیت‌پذیری، ایشارگری، مؤمن، رضایت‌مند، دارای وجدان کاری، انضباط و... عناوین اصلی در بخش داخلی اهداف و سیاست‌های چشم‌انداز هستند.

سند چشم‌انداز هم در حوزه داخلی و هم در حوزه خارجی بیشترین تأکید را بر قدرت نرم دارد و جهت‌گیری کشور باید به سمت تقویت منابع و ابزارهای تأثیر نرم باشد. در قدرت نرم، اعتبار، مشروعیت و اعتماد، مهم‌ترین منابع قدرت و اقناع و توجیه مهم‌ترین

شیوه‌ها و تبلیغ و اعلام مهم ترین ابزار تأثیر گذاری تلقی می‌شوند (نای، ۱۳۸۳، صص ۳۹-۴۱).

مواد و روش‌ها

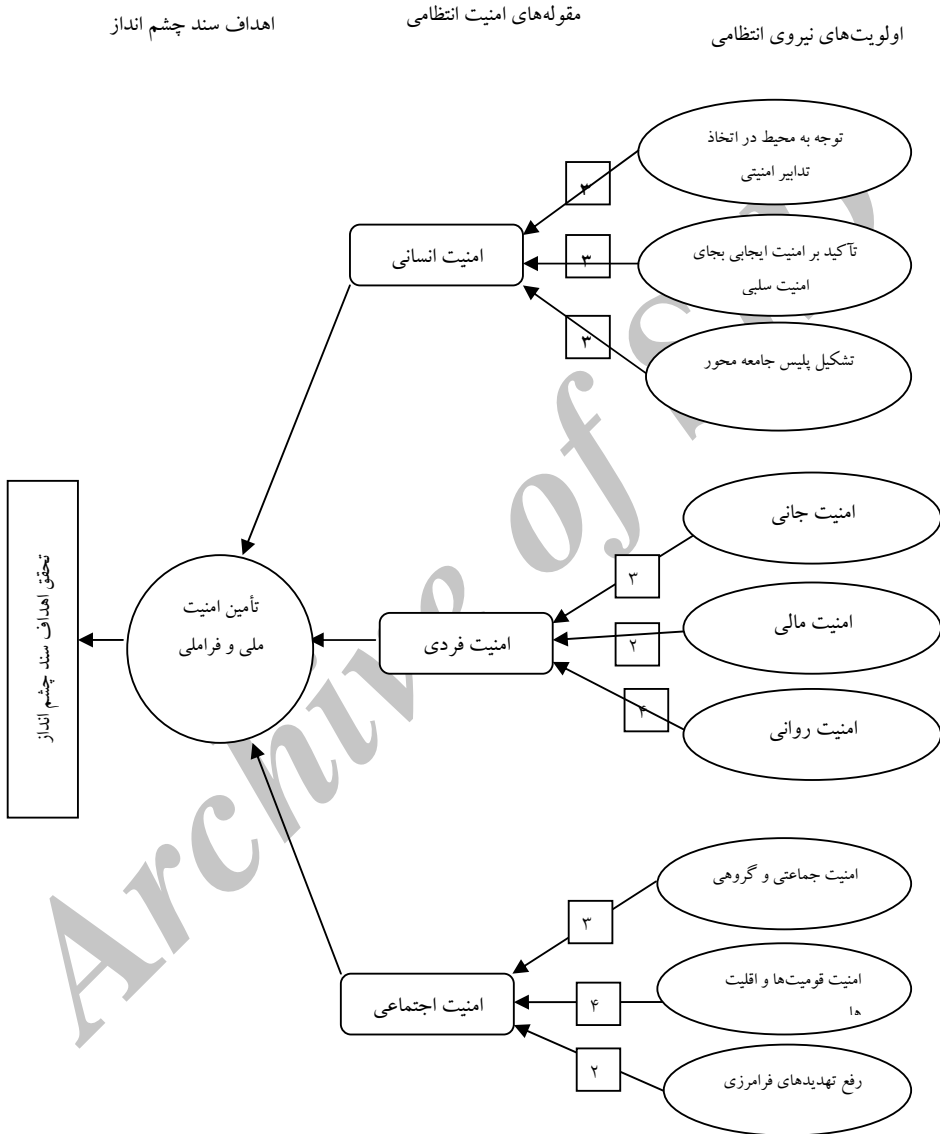
پژوهش به روش توصیفی تحلیلی است و با درک مواد سند چشم انداز، مقوله های امنیت انتظامی نیز از ادبیات موضوع احصا و زمینه برای بررسی جایگاه این نوع امنیت در تحقق اهداف سند فراهم گردید. جامعه آماری به تعداد ۲۵ نفر از خبرگان انتظامی که از حیث سنوات خدمتی، تحصیلات، تجارب علمی و عملی و سوابق مدیریتی مشخصه خبرگی را دارا بودند در این زمینه انتخاب، سپس با نظرسنجی از آنان به روش دلفی میزان اثرگذاری هر کدام از مؤلفه‌های امنیت انتظامی در تحقق اهداف سند مشخص و شاخص‌های مرتبط با این مؤلفه‌ها نیز با بهره گیری از روش^۱ AHP اولویت بندی شدند.

AHP روشی است که مسائل مهم و گسترده را به بخش‌های کوچک تقسیم کرده و زمینه را برای تصمیم گیری در کل مسئله فراهم می‌نماید.

1. Analytic Hierarchy- Process

یافته‌های تحقیق

(اعداد داخل کادر درصد اثرگذاری هر کدام از شاخص‌ها در تأمین امنیت را نشان می‌دهد)

بحث و نتیجه گیری

هدف این مطالعه بررسی جایگاه امنیت نظامی از طریق تبیین مقوله‌های امنیتی و تعیین اولویت‌های ناجا در تأمین نظم و امنیت اجتماعی برای تحقق اهداف راهبردی کشور در سند چشم انداز ۱۴۰۴ می‌باشد بنابراین دو سوال اصلی برای جهت دهی پژوهش طرح گردید:

- مقوله‌های امنیت نظامی در تحقق اهداف سند چشم انداز ۱۴۰۴ کدامند؟

- اولویت‌های ناجا در تحقق اهداف سند چشم انداز کدامند؟

پژوهش در پاسخ دهی به سؤال‌های فوق با تأکید بر اهداف سند چشم انداز و توجه به موانع و چالش‌های پیش رو، تأثیر و ارتباط امنیت نظامی در رفع موانع و تحقق اهداف سند را ارزیابی کرده و با تشریح امنیت انسانی، فردی و اجتماعی به عنوان مقوله‌های امنیت نظامی درصدد تعیین اولویت‌های نیروی نظامی می‌باشد. بنابراین با یک جمع بندی کلی می‌توان گفت:

برای کسب قدرت مورد نیاز در تحقق اهداف اصلی چشم انداز، تولید امنیت نظامی به معنای انجام مجموعه‌ای از طرح‌ها و اقدام‌هایی است که حالتی را منجر می‌شود و در آن واحدهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... منافع حیاتی خود را با هیچ تهدید جدی مواجه نمی‌بیند و مجموعه‌ای از فعالیت‌ها را شامل می‌شود تا بتواند با ایجاد بسترها و زمینه‌های عدم بروز تهدید، شرایطی را به وجود آورد تا واحد سیاسی خود را در برابر تهدیدهای نوین ایمن ساخته و یا زمینه‌های بروز تهدیدها را کاملاً منتفی کند. تولید امنیت نظامی از یک سو با وجوه و سطوح دیگر امنیت در چارچوب امنیت انسانی و ملی مرتبط است و از سوی دیگر خود مفهومی مستقل می‌باشد که می‌تواند تولید شود. با این وصف می‌توان گفت که تولید، حفظ و توسعه امنیت نظامی طیفی از فعالیت‌ها و اقدام‌ها را در بر می‌گیرد که یک طرف آن با رفع موانع آغاز شده و در طرف دیگر گسترش منافع و امنیت را شاهد خواهیم بود (کلهر، ۱۳۸۸، ص ۱۲۳).

همگی این اهداف در سایه استقرار امنیت داخلی محقق می‌شوند و لازمه استقرار امنیت داخلی به توانمندی پلیس در ایجاد امنیت انتظامی برای نیل به اهداف چشم انداز است و در این راستا اولویت‌های ناجا به شرح ذیل می‌باشند:

۱- توجه به محیط در تولید امنیت

الهام بخش بودن سند باید از طریق تحقق مردم سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی و ... ایجاد شود. بنابراین اگر در شکل‌گیری این مقدمات که بخش فراوانی از آنها مربوط به ساماندهی و توسعه مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی داخلی است خللی ایجاد گردد، هدف الهام بخش بودن به چالش کشیده خواهد شد. بنابراین در تولید امنیت انتظامی باید به محیط نیز توجه نموده و تغییر اثرگذار آن را در نظر گرفت.

منظور از امنیت انتظامی محیطی، ایجاد وضعیتی است که در صورت به وجود آمدن تغییر و تصرف گوناگون در محیط بتواند بسترهای ایجاد حالت امن را فراهم کند. برخی بر این باورند که تولید امنیت در شکل محیطی آن، همان پیشگیری از وقوع جرم است زیرا تولید امنیت انتظامی محیطی که رویکرد محیطی به امنیت دارد، طراحی، آماده سازی و حتی ساختار عمران محیطی است که در آنها بسیاری از جرایم وضعیت ظهور نداشته و یا رشد آنها دارای شرایط مناسب نخواهد بود.

۲- تأکید بر امنیت ایجابی به جای امنیت سلبی

در شکل سنتی پلیس، نگاه به امنیت عمدتاً سلبی است و به سه بخش اصلی خدمات اجتماعی، ایجاد نظم و کنترل جرایم تقسیم می‌شود. این سه بخش، سه سبک عملیات پلیسی قانونی، نظارتی و خدماتی را نشان می‌دهند. اولویت هر یک از آنها نشانه رویکرد پلیس به امنیت انتظامی با توجه به شرایط مختلف کشورهاست (زندگی، ۱۳۸۷، ص ۱۵). پلیسی که بر موضوع خدمات اجتماعی بیشتر متمرکز شده است، آسودگی خاطر یا مسئله نبودن جرایم در آن کشور بالاتر است. در این رهیافت، خدمات اجتماعی به موضوع‌هایی مثل گذرنامه و کمک به افراد، به ویژه در شرایط فوریتی می‌پردازد. در مقوله ایجاد نظم، مباحث امنیت درون شهری، امنیت برون شهری، کنترل مراکز حساس، امنیت مرزها و

ضابطان قضایی اولویت می یابد. در بخش کنترل جرایم، مبارزه با مفاسد اجتماعی، قاچاق و مفاسد مواد مخدر در اولویت است. در این نگاه سنتی، آنچه اهمیت دارد، اولویت «نظم» در جامعه است و به یک معنا، وظیفه اصلی پلیس «فعالیت غیر انتظامی» است (اروین، ۲۰۰۹، ص ۱۲). مهم ترین وظیفه پلیس در این خصوص، اعمال قانون و دستگیری مجرمان است. به همین دلیل، دسترسی ۲۴ ساعته، اقتدار برای اعمال روز و داشتن اختیار امر ضروری است. این شرایط نمی تواند ما را در تحقق اهداف سند کمک نماید و باید امنیت ایجابی را در این خصوص دنبال نمود.

۳- تشکیل پلیس جامعه محور

هدف از تشکیل پلیس اجتماعی آن است که پلیس در هر محله یا منطقه خاص، به امور اجتماعی از جمله کمک به کاربایی مجرمان پس از تحمل مجازات یا کمک به امور جاری آن پردازد (مارکس، ۱۳۸۳، ص ۴۴). شناخت نیروهای بالقوه و فعال از سوی پلیس و سازماندهی آنها برای تشکیل جامعه امن در محله، می تواند نقش مهمی در ایجاد آرامش و امنیت مبتنی بر مشارکت مردم داشته باشد (ترابی، ۱۳۸۲، ص ۶۲).

۴- ایجاد امنیت روانی در جامعه

در حوزه امنیت روانی که دو مقوله احساس امنیت و امنیت در این زمینه جایگاه مهمی دارند، مباحثی انجام گرفته است. در بسیاری از جوامع، وجود جرایم ویژه یا جرایم مشابه و انجام جرایم کوچک و بزرگ زنجیره‌ای به نام احساس عدم امنیت را در جامعه ایجاد می نماید. ایجاد احساس امنیت در سطح جامعه، با القای روانی کاهش پیامدهای جرم، از شاخص ها و مؤلفه های جدی است که می تواند وضعیت روانی حاصل از وقوع جرایم را پایین تر از وضعیت طبیعی نشان دهد. وجود امنیت روانی در سطحی که وجود جرایم نتواند جامعه را در وضعیت ناامن روحی قرار دهد از مهم ترین کارکردهای نیروی انتظامی است همان طور که بسیاری از سیستم های پلیسی در تلاش هستند تا با تولید امنیت روانی در سطح جامعه، شاخص احساس امنیت را افزایش دهند تحقق اهداف سند چشم انداز نیز در نظر دارد مواردی مانند داشتن سلامت، رفاه و امنیت غذایی را میسر سازد.

۵- تأمین امنیت جانی برای شهروندان

نیروی انتظامی وظیفه اصلی و عمده خود را در امنیت اجتماعی می‌بیند، و مشارکت آن در تولید امنیت به آن سطحی از جامعه امن نگاه می‌کند که با رفع تهدیدهای انتظامی در سطح اجتماع یا کاهش تهدیدها سروکار دارد و آن را می‌توان مقوله‌ای دانست که به شفافیت مأموریت‌های نیرو کمک می‌کند این نوع امنیت، رویکرد پلیس جامعه محور را نیز در بر گرفته و مؤلفه‌های آن را توضیح می‌دهد. بنابراین تولید امنیت جانی در سطح اول امنیت انتظامی قرار دارد، یعنی ایجاد وضعیتی برای آحاد اجتماع که در آن افراد اجتماع جان خود و بستگانشان را در برابر تهدیدها جدی نینند.

۶- رفع تهدیدهای مالی از افراد جامعه

دایمی بودن تهدیدها در حوزه امنیت مالی و اموال، نوعی مشکل روانی اجتماعی پدید خواهد آورد که گاهی کل فعالیت یک سازمان را با چالش‌های جدی روبه رو می‌کند. بنابراین می‌توان گفت، امنیت مالی برای آحاد اجتماع جزء اولویت‌های مهم است که در برگیرنده امنیت اموال منقول و غیر منقول و اوراق بهادار می‌باشد که برای آحاد اجتماع پس از جان، مهم‌ترین اولویت را شکل می‌دهد.

۷- تأمین امنیت جماعتی و گروهی

برای ساماندهی و توسعه مسائل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و اعتماد عمومی که از اهداف چشم انداز است امنیت سازی انتظامی در سطح جماعتی و گروهی، به ایجاد امنیت و تولید آن برای اقشار گوناگون اجتماع که به صورت گروهی و جماعتی پیرامون علایق مشترک گرد آمدند، باز می‌گردد. تولید امنیت انتظامی در این سطح، به آن معناست که این گروه‌ها منافع حیاتی خود و علایق مشترک را در برابر تهدیدهای جدی مواجه ندیده و آنها را دایم در نوعی از امنیت لحاظ کنند.

در صورت وقوع کشمکش بین اقشار مختلف، پلیس می‌تواند فراتر از نیروی سرکوبگر شورش و ناامنی، به عنوان میانجی برای ایجاد صلح در جامعه یا فراتر از جامعه عمل نماید. این کار در فرایند کلی، در سه مرحله طراحی می‌گردد. اقدامات پلیس در

مرحله اول شامل کاهش شورش از طریق حضور و هدایت دیپلماسی یا میانجیگری بی‌درنگ برای رفع اختلاف می‌شود. در مرحله دوم، پلیس باید با دفع حمله، به اقداماتی برای جدا کردن گروه‌های مبارز، ایجاد منطقه حایل بین نیروهای درگیر، نظارت بر جمع شدن، تجهیز دوباره نیروها، پاکسازی تسلیحات (مثل مین‌ها) جمع‌آوری اسلحه، ایجاد آرایش نظامی، نظارت بر گروه‌های غیر مسلح یا شبه مسلح بپردازد و اقدامات مرحله سوم شامل کنترل شورش و ناآرامی، مداخله علیه گانگسترهای مسلح، حفظ نظم و قانون داخلی، کشف و جلوگیری از جرایم و بیرون بردن افراد عادی از منطقه خشونت‌آمیز است (بیلینگر، ۲۰۰۹، ص ۲۱).

۸- تأمین امنیت قومیت‌ها

جمهوری اسلامی ایران به دلیل داشتن موقعیت خاص ژئوپولیتیک و ژئواستراتژیک، در معرض تهدیدهای ناخواسته قرار دارد از جمله موضوع قومیت و اقلیت‌ها و جلوگیری از واگرایی آنها یک دستور کار دائمی و همیشگی خواهد داشت. هنگامی که اقلیت‌ها و قومیت‌ها، متناسب با رویکردهای خاص خود، مهم‌ترین منابع حیاتی شان یعنی آیین، آداب، رسوم، زبان، هویت و منطقه‌های سکونت و... را در برابر تهدیدهای جدی مشاهده نکنند، به نوعی به ایمنی خاطر، امنیت روانی و انتظامی با حفظ منافع حیاتی، در چارچوب امنیت جانی و مالی دست می‌یابند که این شرایط را باید تولید امنیت انتظامی برای قومیت‌ها دانست. اگر پلیس نماد اداره جمعی، اجتماعی، ملی و رسمی کشور باشد، در خدمت امنیت ملی است، اما در غیر این صورت، نماد قدرت گروه‌های حاکم خواهد بود. این همان وجه منفی قدرت انضباطی فوکویی است (فوکو، ۱۳۷۰، ص ۶۳).

۹- تلاش در جهت رفع تهدیدهای فراملی

در حالتی که تهدیدهای نظامی به سمت تهدیدهای تمام‌عیار یعنی جنگ حرکت کند یا تهدیدهای نسبتاً شدیدی به صورت مستمر و مداوم وجود داشته باشد، توسعه و رشد اقتصادی و اجتماعی به طور محسوس کند، متوقف یا معکوس خواهد شد. با توجه به اینکه اهداف توسعه از اهمیت استراتژیک و امنیتی برخوردار هستند سیاست‌ها و استراتژی‌ها باید

به پیشگیری از تهدید نظامی معطوف باشد و هزینه اقدامات پیشگیرانه با هزینه های عدم دسترسی به اهداف توسعه مقایسه گردد. زیرا پس از وقوع تهدید جنگ، مسلماً منابع دفاعی اولویت می یابند.

در معنای کلی، کالایی که پلیس عرضه می کند، امنیت است در نتیجه، عملکرد آن در مشروعیت بخشی یا مشروعیت سوزی نظام سیاسی انعکاس بیشتری دارد و با مباحث امنیتی فرا ملی یا مباحث امنیتی که ثبات نظام سیاسی را به خطر می اندازد ارتباط چندانی ندارد و اگر چنین شرایطی در کشوری پدید آید مسئولیت اصلی پیگیری آن بر عهده دیگر دستگاه‌هاست، اما وظیفه پلیس دور کردن بحران‌ها برای جلوگیری از بدل شدن آنها به مسئله امنیت ملی است. در عین حال، در امور داخلی کشورها، پلیس قدرتی است که همه دولت‌ها برای اجرای قواعد رسمی از طریق کاربرد زور یا تهدید به زور از پلیس استفاده می کنند.

۱۰- مشارکت در رفع تهدیدهای فرامرزی

ایفای نقش در عملیات بشر دوستانه یا حوزه امنیت انسانی برای کمک به افراد آسیب دیده در سیل، زلزله، قحطی و بحران‌های اجتماعی مثل شرایط جنگ از نقش‌های جدید پلیس است که تنها در قلمروی یک کشور خاص نمی باشد، بلکه به شرایط فرامرزی نیز قابل تسری است. برای جلوگیری از سر ریز شدن مسائل امنیتی بیرونی به مرزهای داخلی، به ویژه پیامدهای امنیتی انتظامی شرایط موجود در کشورهای همسایه باید ناامنی را در منطقه اصلی پیگیری کرد. در این شرایط، مسئولیت پلیس تنها کمک به اداره شهر، جلوگیری از وقوع جرم و آموزش پلیس محلی نمی باشد بلکه ارسال مایحتاج عمومی و کنترل اوضاع به روش‌های مختلف در مبادی اصلی بی نظمی نیز حائز اهمیت خواهد بود.

پیشنهادها

الف - سهم آسیب‌های داخلی و تهدیدهای خارجی در به چالش کشیدن اهداف چشم‌انداز باید روشن شود و به تناسب بین استراتژی‌های داخلی و خارجی امنیت ملی توازن برقرار گردد و همان‌طور که تهدیدهای شدید امنیت ملی مانند تهدید نظامی، تحقق

اهداف چشم انداز را با مشکلات جدی روبه رو می کند و در صورت بروز چنین تهدیدی باید با آن مقابله کرد باید تهدیدهای داخلی نیز مشخص شده و زمینه های مقابله با این تهدیدها معین گردند.

ب- برای تحقق اهداف سند چشم انداز تولید امنیت انتظامی مهم ترین اولویت نیروی انتظامی است؛

ج- در تولید امنیت انتظامی حفظ و توسعه آن نیز باید مدنظر باشد زیرا نمی توان بدون در نظر گرفتن حفظ و توسعه امنیت، مباحث مرتبط با تولید را دنبال نمود؛

د- شاخص های امنیتی که نشانگر وضعیت طبیعی و استقرار شرایط امن در جامعه است باید تقویت شوند و در این راستا:

- ۱- طرح ها و اقداماتی که با شناخت تهدیدها و کشف جرایم به جلوگیری از وقوع یا گسترش تهدیدها و آسیب ها منجر می شوند اجرا گردند؛
- ۲- در برخورد با جرایم و تهدیدها به منظور حفظ وضع عادی و کنترل امنیت، به ویژه در برخورد با جرایم تهدید کننده جانی تسریع شود؛
- ۳- آگاهی های مردمی و پلیسی نسبت به وقوع خشونت ها و بروز کشمکش هایی که بروز تهدیدهای جانی و مالی را به همراه دارند افزایش یابند.

منابع فارسی

- امیری، عبدالرضا. (۱۳۸۷). بحران های طبیعی و نظم و امنیت اجتماعی، انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، چاپ اول.
- بوزان، باری. (۱۳۷۸). مردم، دولت ها و هراس، ترجمه و نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول، تهران.
- تریف تری و دیگران. (۱۳۸۳). مطالعات امنیت نوین، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات راهبردی: تهران.

- ره پیک، سیامک. (۱۳۸۳). هدف و هدف گذاری در برنامه ریزی ملی و راهبردی، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲۴.
- زندى، داود. (۱۳۸۷). چشم انداز امنیت انسانی در خاورمیانه سده بیست یکم، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۱.
- سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
فوکو، میشل. (۱۳۷۰). قدرت انضباطی و تابعیت (قدرت، فرا انسانی یا شر
شیطانی) ترجمه فرهنگ رجائی، نشر مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران.
- کلهر، رضا. (۱۳۸۸). درآمدی بر امنیت انتظامی، انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات
ناجا.
- ماندل، رابرت. (۱۳۷۷). چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه و نشر پژوهشکده مطالعات
راهبردی.
- نای، جوزف. (۱۳۸۳). کاربرد قدرت نرم، ترجمه سید رضا میر طاهر، فصلنامه راهبرد
دفاعی، شماره ششم.

منابع لاتین

- Buzan Barry. (2002). *people , states , and fear the national security problem in International relations* (UK . wheatsheaf books)
- Billinger .Nils .Gunnar (2009) *Report of the special Swedish commission on international police Activities*
- Erwin A .schmid (2009) *police function in peace operationes . An historical overview* in Robert B.
- Jacob, (2009), *Public Security* , Wikipedia, the free Encyclopedia. Htm
- Nye: joseph (2004) *soft power ;public affairs* :new york.
- Rose & Hitch (2006) *GPs for GIs school of surveying University of N.S.W, Sydney*
- Wikipedia "*Internal Security*" , (2009) the free Encyclopedia. htm